

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Άρθρο 12 του ν. 3863/2010: προϋπόθεση για εκ μεταβιβάσεως σύνταξη επιζώντος συζύγου θανόντος στρατιωτικού συνταξιούχου του Δημοσίου, που είχε την ιδιότητα αυτή κατά την τέλεση του γάμου, από τον οποίο δεν αποκτήθηκε τέκνο: πενταετούς διάρκειας έγγαμη συμβίωση, στην οποία δεν προσμετράται τυχόν προηγηθείσα μακροχρόνια ελεύθερη συμβίωση των μετέπειτα συζύγων, εκτός εάν υπήρχε νομικό κώλυμα για την τέλεση του επιγενόμενου γάμου. Τα αυτά ισχύουν και σε περίπτωση αναπηρίας του επιζώντος συζύγου. Οι εν λόγω διατάξεις δεν αντίκεινται στα άρθρα 4 παρ. 1 και 21 παρ. 1 του Συντάγματος και 12 και 14 της Ε.Σ.Δ.Α..

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

**ΤΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΣΕ ΕΛΑΣΣΟΝΑ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ**

ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΝΘΕΣΗ

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του, στις 2 Νοεμβρίου 2016, με την ακόλουθη σύνθεση: Ανδρονίκη Θεοτοκάτου, Πρόεδρος, Σωτηρία Ντούνη, Μαρία Βλαχάκη και Κωνσταντίνος Κωστόπουλος, Αντιπρόεδροι, Γεώργιος Βοΐλης, Ασημίνα Σαντοριναίου, Κωνσταντίνα Ζώη, Δέσποινα Καββαδία - Κωνσταντάρα, Γεωργία Τζομάκα, Δέσποινα Τζούμα, Ευφροσύνη Παπαθεοδώρου (εισηγήτρια), Κωνσταντίνος Παραθύρας, Αργυρώ Μαυρομαμάτη και Κωνσταντίνος Κρέπης, Σύμβουλοι. Επίσης μετείχαν οι Σύμβουλοι Δημήτριος Τσακανίκας, Ασημίνα Σακελλαρίου, Ευαγγελία Σεραφή και Ειρήνη Κατσικέρη, ως αναπληρωματικά μέλη. Γραμματέας η Ελένη Αυγουστόγλου.

Γενικός Επίτροπος Επικρατείας : Μιχαήλ Ζυμής.

Για να δικάσει την από 20 Ιανουαρίου 2015 (αριθμ. κατάθ. 116/21.1.2015), για αναίρεση της 4126/2014 απόφασης του ΙΙΙ Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, αίτηση της ..., χήρας ..., κατοίκου ..., η οποία παραστάθηκε μετά του πληρεξουσίου δικηγόρου Απόστολου Παπαχαλαράμπους (Α.Μ./Δ.Σ.Α. 9943),

κατά του Ελληνικού Δημοσίου, το οποίο εκπροσωπεί νόμιμα ο Υπουργός Οικονομικών, που παραστάθηκε δια του Παρέδρου του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους Νικολάου Καραγιώργη.

Με την .../22.11.2012 πράξη του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, απορρίφθηκε ως αβάσιμη αίτηση της ήδη αναιρεσείουσας, κατόπιν επανεξέτασης στην ουσία του αιτήματός της για κανονισμό σε αυτή σύνταξης κατά μεταβίβαση ως χήρας του αποβιώσαντος στρατιωτικού συνταξιούχου ...

Έφεση της ανωτέρω κατά της ως άνω πράξης απορρίφθηκε με την αναιρεσιβαλλόμενη 4126/2014 απόφαση του ΙΙΙ Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

Με την ένδικη αίτηση και για τους λόγους που αναφέρονται σε αυτή ζητείται η αναίρεση της προαναφερόμενης απόφασης του ΙΙΙ Τμήματος.

Κατά τη συζήτηση που ακολούθησε το Δικαστήριο άκουσε:

Τον πληρεξούσιο δικηγόρο της αναιρεσείουσας, ο οποίος ζήτησε την παραδοχή της αίτησης αναίρεσης.

Τον Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, για το αναιρεσίβλητο Ελληνικό Δημόσιο, ο οποίος ζήτησε την απόρριψη της αίτησης. Και

Τον Γενικό Επίτροπο της Επικρατείας στο Ελεγκτικό Συνέδριο, ο οποίος ανέπτυξε την από 2.11.2016 έγγραφη γνώμη του και πρότεινε την απόρριψη αυτής.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το Δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη στις 17.1.2018 και σε επαναδιάσκεψη στις 16.1.2019, με παρόντα κατά την τελική διάσκεψη κατά την οποία λήφθηκε η παρούσα απόφαση, τα τακτικά μέλη που έλαβαν μέρος στη συζήτηση της υπόθεσης, εκτός από την Αντιπρόεδρο Σωτηρία Ντούνη και τις Συμβούλους Ασημίνα Σαντοριναίου και Δέσποινα Καββαδία - Κωνσταντάρα, που είχαν κώλυμα (άρθρα 11 παρ. 2 του Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 4129/2013 και 78 παρ. 2 του π.δ. 1225/1981). Για τη νόμιμη συγκρότηση της Ελάσσονος Ολομέλειας, στη διάσκεψη μετείχαν επίσης οι Σύμβουλοι Δημήτριος Τσακανίκας και Ασημίνα Σακελλαρίου (αναπληρωματικά μέλη).

**Αφού μελέτησε τα σχετικά έγγραφα και
Σκέφθηκε σύμφωνα με τον νόμο
Αποφάσισε τα εξής:**

1. Για την άσκηση της ένδικης αίτησης έχει καταβληθεί το νόμιμο παράβολο (βλ. το υπ' αριθμ. 3921831, σειράς Α', ειδικό έντυπο παραβόλου του Δημοσίου).

2. Με την υπό κρίση αίτηση, όπως οι λόγοι αυτής αναπτύσσονται με το νομίμως κατατεθέν στις 5.11.2016 υπόμνημα, ζητείται παραδεκτώς η αναίρεση της 4126/2014 απόφασης του ΙΙΙ Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, με την οποία απορρίφθηκε η από 20.1.2015 έφεση της ήδη αναιρεσείουσας κατά της .../22.11.2012 πράξης του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους. Με την πράξη αυτή απορρίφθηκε ως αβάσιμη αίτηση της ανωτέρω, κατόπιν επανεξέτασης στην ουσία του αιτήματός της για κανονισμό σε αυτή σύνταξης κατά μεταβίβαση ως χήρας του αποβιώσαντος στρατιωτικού συνταξιούχου..., με την αιτιολογία αφενός ότι ο θάνατος του συζύγου της επήλθε πριν συμπληρωθούν πέντε (5) έτη από την τέλεση του γάμου τους και αφετέρου ότι στις εξαιρέσεις από τον ανωτέρω κανόνα του άρθρου 8 παρ. 1 του ν. 3865/2010 δεν περιλαμβάνεται το κριτήριο της αναπηρίας, καθόσον η διάταξη της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου, η οποία παραπέμπει στις διατάξεις του άρθρου 62 του ν. 2676/1999, αναφέρεται στο ύψος της σύνταξης που καταβάλλεται στην εκ μεταβιβάσεως συνταξιούχο χήρα και όχι στις προϋποθέσεις θεμελίωσης του συνταξιοδοτικού δικαιώματος αυτής. Ήδη, με την ένδικη αίτηση, κατά την προσήκουσα εκτίμηση του οικείου δικογράφου, η αναιρεσείουσα επιδιώκει την εξαφάνιση της πληττόμενης απόφασης, προβάλλοντας εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή από το δικάσαν Τμήμα των διεπουσών την επίδικη υπόθεση ουσιαστικών διατάξεων.

3. Ο Συνταξιοδοτικός Κώδικας (π.δ. 169/2007, Α' 210), ορίζει, στο άρθρο 31, ότι: «1. Δικαίωμα σε σύνταξη από το Δημόσιο Ταμείο έχουν: α) Η χήρα κάποιου απ' αυτούς που αναφέρονται στα άρθρα 26 ως 29, ο οποίος πέθανε μετά την απόκτηση δικαιώματος σε σύνταξη, η χήρα κάποιου απ' αυτούς που αναφέρονται στα άρθρα 26 παρ. 1 και 27, ο οποίος πέθανε μετά τη συμπλήρωση πενταετούς τουλάχιστον πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας, ... Η χήρα δικαιούται σύνταξη αν από το γάμο έχει συμπληρωθεί ενός έτους πραγματική συντάξιμη υπηρεσία του συζύγου της ή αν ο γάμος έχει τελεσθεί δύο τουλάχιστον πλήρη έτη πριν από το θάνατό του ...». Εξάλλου, με τις διατάξεις του άρθρου 12 του ν. 3863/2010 «Νέο ασφαλιστικό Σύστημα και συναφείς διατάξεις, ρυθμίσεις στις εργασιακές σχέσεις» (Α' 115), το οποίο φέρει τον τίτλο «Γενικοί όροι συνταξιοδότησης επιζώντος συζύγου», ορίστηκε ότι: «1. Ο επιζών σύζυγος δεν δικαιούται σύνταξη από ασφαλιστικούς οργανισμούς κύριας ή επικουρικής ασφάλισης, ή το Δημόσιο κατά περίπτωση, στις εξής περιπτώσεις: Α. Αν ο θάνατος του ασφαλισμένου συζύγου επήλθε πριν από την πάροδο τριών (3) ετών από

την τέλεση του γάμου, εκτός αν: α) Ο θάνατος οφείλεται σε ατύχημα, εργατικό ή μη. β) Κατά τη διάρκεια του γάμου γεννήθηκε, νομιμοποιήθηκε, αναγνωρίστηκε ή υιοθετήθηκε τέκνο. γ) Η χήρα κατά το χρόνο του θανάτου τελούσε σε κατάσταση εγκυμοσύνης, η οποία δεν διεκόπη και γεννήθηκε ζων τέκνο. Β. Αν ο θανών ελάμβανε κατά την τέλεση του γάμου σύνταξη αναπηρίας ή γήρατος, ο δε θάνατος επήλθε πριν από την πάροδο πέντε (5) ετών από την τέλεση του γάμου εκτός και εάν στην περίπτωση αυτή συντρέχει ένας από τους ανωτέρω με στοιχεία β' και γ' αναφερόμενους λόγους. 2. Οι ανωτέρω διατάξεις εφαρμόζονται τόσο για τους έως 31.12.1992 ασφαλισμένους όσο και για τους μετά την 1.1.1993 ασφαλισμένους σε οποιονδήποτε φορέα ασφάλισης ή το Δημόσιο. Κάθε διάταξη που ρυθμίζει διαφορετικά το ανωτέρω θέμα καταργείται. Διατάξεις που θέτουν πρόσθετους περιορισμούς στη λήψη σύνταξης από τον επιζώντα σύζυγο, καθώς και οι διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, που προβλέπουν τη χορήγηση της σύνταξης στον επιζώντα σύζυγο ανεξάρτητα από τη διάρκεια του έγγαμου βίου, εξακολουθούν να ισχύουν». Περαιτέρω, με τις διατάξεις του άρθρου 8 του ν. 3865/2010 «Μεταρρύθμιση Συνταξιοδοτικού Συστήματος του Δημοσίου και συναφείς διατάξεις» (Α' 120) ορίστηκε ότι: «1. Οι διατάξεις της παρ. 1 του άρθρου 12 του ν. 3863/2010 (ΦΕΚ 115 Α') σχετικά με το κριτήριο της διάρκειας του έγγαμου βίου, προκειμένου να δικαιωθεί σύνταξη ο επιζών σύζυγος, έχουν εφαρμογή και για τους υπαγόμενους στις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου. Κατά τα λοιπά για τη συνταξιοδότηση των επιζώντων συζύγων εξακολουθούν να ισχύουν οι διατάξεις των προεδρικών διαταγμάτων 167/2007, 168/2007, 169/2007 και του ν. 2084/1992. 2.α. Οι διατάξεις των περιπτώσεων α' και β' της παρ. 1 του άρθρου 62 του ν. 2676/1999 (ΦΕΚ 1 Α'), έχουν ανάλογη εφαρμογή και για τους επιζώντες συζύγους με εξαίρεση όσους έχουν αναπηρία κατά ποσοστό 67% και άνω που λαμβάνουν σύνταξη από το Δημόσιο. ...». Τέλος, στο άρθρο 62 του ν. 2676/1999 (Α' 1), όπως αντικαταστάθηκε με την παράγραφο 1 του άρθρου 13 του ν. 3863/2010, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ειδικοί όροι συνταξιοδότησης επιζώντων συζύγων», ορίζεται ότι: «1.α. Σε περίπτωση θανάτου ασφαλισμένου ή συνταξιούχου ασφαλιστικού οργανισμού κύριας ή επικουρικής ασφάλισης, στον επιζώντα των συζύγων, που θεμελιώνει συνταξιοδοτικό δικαίωμα λόγω θανάτου σύμφωνα με τις γενικές ή καταστατικές διατάξεις του κάθε οργανισμού, καταβάλλεται η σύνταξη για μία τριετία από την πρώτη του επομένου του θανάτου μήνα. β. Μετά την πάροδο τριετίας, σε περίπτωση που ο επιζών των συζύγων εργάζεται ή αυτοαπασχολείται ή λαμβάνει σύνταξη από οποιαδήποτε πηγή, η σύνταξη περιορίζεται στο 50% της σύνταξης λόγω θανάτου έως τη συμπλήρωση του 65^{ου} έτους της ηλικίας του. Μετά τη συμπλήρωση του ορίου αυτού ο επιζών σύζυγος λαμβάνει το 70% της σύνταξης αυτής. γ. Εάν ο επιζών των συζύγων, κατά την ημερομηνία θανάτου, είναι ανάπηρος σωματικά ή πνευματικά σε ποσοστό 67% και άνω, λαμβάνει ολόκληρη τη σύνταξη, για όσο χρονικό διάστημα διαρκεί η αναπηρία του, ανεξαρτήτως άλλων προϋποθέσεων. ...».

4. Από τον συνδυασμό των προαναφερόμενων διατάξεων συνάγονται τα ακόλουθα: Με τον ν. 3863/2010 ο νομοθέτης, επιδιώκοντας να ρυθμίσει ενιαία, για όλους τους φορείς που απονέμουν σύνταξη και συνεπώς και για το Δημόσιο, τις ελάχιστες κοινές προϋποθέσεις απονομής σύνταξης στον επιζώντα σύζυγο σε περίπτωση θανάτου ασφαλισμένου υπαλλήλου ή συνταξιούχου, έθεσε ως προϋπόθεση την πάροδο, από την τέλεση του γάμου έως τον θάνατο του υπαλλήλου ή του συνταξιούχου, τριών ή πέντε ετών, αντίστοιχα, και παράλληλα όρισε κοινές για όλους τους φορείς εξαιρέσεις από τον ανωτέρω κανόνα (βλ. σχετική αιτιολογική έκθεση, καθώς και Ελ.Συν. Ολομ. Πρακτικά της 3ης Ειδικής Συνεδρίασης της 29.6.2010). Περαιτέρω, με τις διατάξεις του άρθρου 8 του ν. 3865/2010 ο νομοθέτης θέλησε να

περιορίσει την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 12 του ν. 3863/2010 ως προς τους ασφαλισμένους του Δημοσίου, καθώς και τους συνταξιούχους αυτού, αναφορικά με τις προβλεπόμενες στις διατάξεις αυτές εξαιρέσεις, διατηρώντας από τις διατάξεις του άρθρου 12 μόνο την προϋπόθεση της τριετούς ή πενταετούς, αναλόγως, χρονικής διάρκειας του έγγαμου βίου, ενώ κατά τα λοιπά παρέπεμψε στις οικείες διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου (π.δ. 167/2007, 168/2007, 169/2007 και ν. 2084/1992). Επομένως, μετά τη θέση σε ισχύ των ν. 3863/2010 και 3865/2010, αναγκαίος κατ' αρχήν όρος για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού κατά μεταβίβαση δικαιώματος υπέρ του επιζώντος συζύγου θανόντος στρατιωτικού συνταξιούχου του Δημοσίου, ο οποίος είχε την ιδιότητα αυτή κατά την τέλεση του γάμου, είναι, εφόσον δεν αποκτήθηκε κατά τον γάμο τέκνο (βλ. άρθρο 31 του π.δ/τος 169/2007), η συμπλήρωση πλήρους πενταετούς διάρκειας έγγαμης συμβίωσης έως τον επελθόντα θάνατο του συνταξιούχου. Η προϋπόθεση αυτή έχει θεσπιστεί για τη διασφάλιση των συμφερόντων του Δημοσίου και κατ' επέκταση του συνόλου των συνταξιούχων και ασφαλισμένων αυτού, με την αποτροπή τέλεσης γάμων που αποβλέπουν αποκλειστικώς στη συνταξιοδότηση του ενός συζύγου μετά τον θάνατο του άλλου και, συνεπώς, στην καταστρατήγηση των προαναφερόμενων διατάξεων. Όμως, τέτοιος κίνδυνος καταστρατήγησης δεν συντρέχει, αν έχει προηγηθεί μακροχρόνια ελεύθερη συμβίωση των μετέπειτα συζύγων, κατά την οποία δεν ήταν δυνατή η τέλεση του γάμου εξαιτίας νομικού, αποκλειστικού, κωλύματος, τελέστηκε δε ο γάμος ευθύς μόλις εξέλιπε το κώλυμα αυτό. Στην περίπτωση αυτή, κατά την έννοια των ανωτέρω διατάξεων, η ως άνω προϋπόθεση κάμπτεται και για τη συμπλήρωση του απαιτούμενου για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος υπέρ του επιζώντος συζύγου χρόνου της πενταετίας έγγαμου βίου μπορεί να συνυπολογισθεί και η διάρκεια της κατά τα ανωτέρω ελεύθερης συμβίωσης (βλ. Ελ.Συν. Ολομ. 1401/2018, όπου και μειοψηφία). Κατά τη γνώμη δε που κράτησε στο Δικαστήριο, τόσο από τη γραμματική διατύπωση, όσο και από τον ως άνω σκοπό που επιδιώκεται με τις διατάξεις αυτές, σε συνδυασμό με τον απορρέοντα από τις διατάξεις των άρθρων 80 παρ. 1 και 73 παρ. 2 του Συντάγματος κανόνα, σύμφωνα με τον οποίο οι συνταξιοδοτικές διατάξεις είναι στενώς ερμηνευτέες, συνάγεται ότι, με εξαίρεση την κατά τα ανωτέρω περίπτωση ύπαρξης νομικού κωλύματος που επηρέασε επιβραδυντικά την τέλεση του γάμου, για τη θεμελίωση υπέρ του επιζώντος συζύγου αποβιώσαντος στρατιωτικού συνταξιούχου συνταξιοδοτικού κατά μεταβίβαση δικαιώματος, σε καμία άλλη περίπτωση δεν δύναται να προσμετρηθεί για τη συμπλήρωση της απαιτούμενης από τον νόμο πενταετίας έγγαμου βίου τυχόν προηγηθείσα μακροχρόνια ελεύθερη συμβίωση των μετέπειτα συζύγων (πρβλ. Ελ. Συν. Ολομ. 2243/2016, 2360/2007, 680/2005, 1308/2003).

5. Α. Μειοψήφησαν οι Σύμβουλοι Κωνσταντίνα Ζώη και Ευφροσύνη Παπαθεοδώρου (εισηγήτρια), οι οποίες διατύπωσαν την ακόλουθη γνώμη: Ενόψει του σκοπού δημοσίου συμφέροντος, χάριν του οποίου προβλέπεται η πάροδος ορισμένου χρόνου από την τέλεση του γάμου έως τον θάνατο του συνταξιούχου, ως προϋπόθεση, προκειμένου ο επιζών σύζυγος να δικαιωθεί κατά μεταβίβαση σύνταξης, σκοπού που συνίσταται, πράγματι, στην αποτροπή τέλεσης γάμων αποβλεπόντων αποκλειστικώς στη συνταξιοδότηση του ενός συζύγου μετά τον θάνατο του άλλου, στις προαναφερόμενες διατάξεις προσήκει η ερμηνεία ότι, για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος του επιζώντος συζύγου, αρκεί από τα δεδομένα της κάθε φορά εξεταζόμενης (in concreto) υπόθεσης να προκύπτει ότι δεν συντρέχει περίπτωση τέτοιου, τελεσθέντος προς κατάχρηση της σχετικής πρόνοιας του νομοθέτη, γάμου. Σε τούτο, τον εξ αντικειμένου, δηλαδή, αποκλεισμό του ενδεχομένου ο γάμος να έχει τελεσθεί με αποκλειστικό σκοπό την απόληψη της σύνταξης, έγκειται, άλλωστε, το κοινό χαρακτηριστικό όλων των επιμέρους προβλεπόμενων από τον νόμο εξαιρέσεων

από τον κανόνα της συμπλήρωσης ελάχιστης διάρκειας του γάμου (βλ. άρθρο 12 του ν. 3863/2010 και τις αντίστοιχες διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου). Μόνο δε υπό την ως άνω ερμηνευτική εκδοχή, ήτοι της δυνατότητας του ενδιαφερομένου να αποδείξει και του Δικαστηρίου να διαγνώσει ότι, αν και δεν εμπίπτει σε κάποια από τις ρητώς προβλεπόμενες εξαιρέσεις, ο γάμος αποτελούσε γνήσια έκφραση της βούλησης των μερών να συμβιώσουν ως σύζυγοι και όχι μέσο καταστρατήγησης εις βάρος του Δημοσίου, η καθιέρωση της συγκεκριμένης προϋπόθεσης, που, διαφορετικά, θα ισοδυναμούσε με τη θέσπιση αμάχητου τεκμηρίου περί του αντιθέτου, παρίσταται συμβατή προς τα άρθρα 2 παρ. 1 και 20 παρ. 1 του Συντάγματος. Εξάλλου, τέτοια περίπτωση γάμου που, μολονότι δεν έχει συμπληρωθεί το νόμιμο όριο διάρκειάς του, δικαιολογεί την απονομή σύνταξης στον επιζώντα σύζυγο, συντρέχει όχι μόνον όταν του γάμου έχει προηγηθεί μακροχρόνια συμβίωση των μετέπειτα συζύγων και η τέλεσή του νωρίτερα παρεμποδίζοταν εξαιτίας νομικού κωλύματος, αλλά και όταν, ενώ ο γάμος τελέσθηκε υπό το προϊσχύσαν του ν. 3863/2010 καθεστώς, εξαιτίας της επέλευσης του θανάτου του ενός των συζύγων μετά την έναρξη της ισχύος των επιγενόμενων αυτών ρυθμίσεων, που προβλέπουν πολύ μεγαλύτερο όριο, ο επιζών σύζυγος αποστερείται της σύνταξης που θα edικαιούτο, εάν δεν είχε μεσολαβήσει η νομοθετική μεταβολή. Τούτο δε, διότι, ανεξαρτήτως του εάν ο υπερδιπλασιασμός (από δύο σε πέντε έτη) της ελάχιστης διάρκειας του γάμου, που πλέον απαιτείται για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος από τον επιζώντα σύζυγο, συνιστά το μόνο πρόσφορο και αναγκαίο μέτρο προς αποτροπή καταχρήσεων ή εάν, αντιθέτως, πρόκειται για δυσανάλογο περιορισμό που αποδίδει δημοσιονομικές σκοπιμότητες, άσχετες με τον λόγο για τον οποίο διαχρονικά η προϋπόθεση αυτή τίθεται, ο γάμος που η σύναξη του μέχρι τότε θεωρείτο εκδήλωση αποκλειστικώς της συναισθηματικής σχέσης των συζύγων δεν μπορεί, πάντως, να καθίσταται στη συνέχεια «ύποπτος», εκ μόνου του ότι ο συνταξιοδοτικός νομοθέτης μετέβαλε αντίληψη. Κατ' ακολουθίαν, εφόσον ούτε εν προκειμένω θα μπορούσε να υποθεθεί ότι ο επιζών σύζυγος προέβη στη σύναξη του γάμου, αποβλέποντας αποκλειστικώς στη συνταξιοδότησή του, αυτός δικαιούται, όπως και στις λοιπές ρητώς προβλεπόμενες από τον νόμο εξαιρετικές περιπτώσεις, σύνταξης από το Δημόσιο, ακόμη και εάν δεν έχει συμπληρωθεί η απαιτούμενη ελάχιστη διάρκεια του γάμου (βλ. ειδικότερη γνώμη στην Ελ. Συν. Ολομ. 1401/2018).

Β. Διαφορετική ερμηνευτική εκδοχή, σε σχέση με την ανωτέρω κατηγορία επιζώντων συζύγων, δεν θα ήταν, άλλωστε, συμβατή, σύμφωνα με τη μειοψηφούσα αυτή γνώμη, ούτε με το άρθρο 21 παρ. 1 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με τις συνταγματικές αρχές της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 Συντ.) και της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 Συντ.), αλλά ούτε και με το άρθρο 12 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.), σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ίδιας Σύμβασης, που κατοχυρώνουν την προστασία του γάμου γενικώς και χωρίς διακρίσεις, ως κοινωνικού θεσμού, αλλά και ως έννομης σχέσης από την οποία απορρέουν κοινωνικές, προσωπικές και νομικές συνέπειες, μεταξύ των οποίων η απόλαυση δικαιωμάτων της ασφαλιστικής νομοθεσίας. Συγκεκριμένα, θα οδηγούσε σε μία δυσανάλογη δυσμενή διάκριση των επιζώντων συζύγων, που, ενώ έχουν τελέσει γάμο υπό το προηγούμενο του ν. 3863/2010 νομοθετικό καθεστώς, ο οποίοςς διήρκεσε για περισσότερο χρόνο από το προβλεπόμενο από το καθεστώς αυτό όριο της διετίας, αποστερούνται της σύνταξης που θα edικαιούντο, εάν δεν είχε μεσολαβήσει η κρίσιμη νομοθετική μεταβολή, με την οποία, μάλιστα, υπερδιπλασιάσθηκε το εν λόγω όριο, χωρίς να συντρέχει, εν προκειμένω, όπως και στις λοιπές περιπτώσεις εξαιρέσεων από τον κανόνα της συμπλήρωσης της προβλεπόμενης ελάχιστης (πενταετούς πλέον) διάρκειας του γάμου, ο δικαιολογητικός λόγος θέσπισης του ως άνω περιορισμού, ήτοι ο εξ αντικειμένου

αποκλεισμός του ενδεχομένου ο γάμος να έχει τελεσθεί, κατά κατάχρηση της σχετικής πρόνοιας του νομοθέτη, με αποκλειστικό σκοπό την απόληψη της σύνταξης. Και τούτο, λαμβανομένου υπόψη ότι ο ίδιος ο συνταξιοδοτικός νομοθέτης, μέχρι την κρίσιμη νομοθετική μεταβολή, θεωρούσε ότι η συμπλήρωση διετούς έγγαμου βίου συνιστούσε απόδειξη της γνήσιας συναισθηματικής σχέσης και, συνακόλουθα, της σοβαρής πρόθεσης των συζύγων. Εκ τούτων παρέπεται ότι δεν υπάρχει αντικειμενική και εύλογη αιτιολογία για τη λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση αυτής της κατηγορίας εγγάμων, οι οποίοι τελούν υπό ουσιωδώς όμοιες, σε σχέση με τον ως άνω σκοπό του νόμου, συνθήκες με τους λοιπούς εγγάμους που εξαιρούνται από την εφαρμογή του συγκεκριμένου χρονικού κριτηρίου. Και τούτο, καθόσον, μολονότι η θέσπιση μίας ελάχιστης διάρκειας γάμου επιδιώκει ένα θεμιτό, κατ' αρχήν, σκοπό, που συνίσταται στην αποτροπή τέλεσης γάμων που αποβλέπουν στην καταστρατήγηση των οικείων διατάξεων, εντούτοις, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, δεν υφίσταται εν προκειμένω εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ του χρησιμοποιούμενου μέσου, ήτοι του αποκλεισμού του επιζώντος συζύγου της ειδικής αυτής κατηγορίας από τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού κατά μεταβίβαση δικαιώματος και του ως άνω επιδιωκόμενου σκοπού (πρβλ. αποφ. Ε.Δ.Δ.Α. Κοροσίδου κατά Ελλάδας της 10^{ης} Φεβρουαρίου 2011, σκ. 59-60, Γ.Β. και Λοιποί κατά Ελλάδας της 7^{ης} Νοεμβρίου 2013, σκ. 76). Η γνώμη όμως αυτή δεν κράτησε.

6. Περαιτέρω, με τη διάταξη της παραγράφου 2 περ. α' του άρθρου 8 του ν. 3865/2010 επεκτάθηκαν και στο Δημόσιο οι προβλεπόμενοι στην παράγραφο 1 (περιπτώσεις α' και β') του άρθρου 62 του ν. 2676/1999, όπως αντικαταστάθηκε με την παράγραφο 1 του άρθρου 13 του ν. 3863/2010, ποσοτικοί και χρονικοί περιορισμοί ως προς τη σύνταξη που καταβάλλεται στον επιζώντα σύζυγο (βλ. εισηγητική έκθεση του ν. 3865/2010), ο οποίος έχει θεμελιώσει συνταξιοδοτικό δικαίωμα σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις. Ωστόσο, με την ίδια διάταξη, από τους ανωτέρω περιορισμούς, οι οποίοι συνδέονται με τυχόν απασχόληση του επιζώντος συζύγου ή τη λήψη σύνταξης από οποιαδήποτε πηγή, εξαιρέθηκαν όσοι έχουν ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67%. Επομένως, στον επιζώντα σύζυγο, ο οποίος, κατά την ημερομηνία θανάτου, είναι ανάπηρος σωματικά ή πνευματικά σε ποσοστό 67% και άνω, παρέχεται δικαίωμα απόληψης ολόκληρης της κανονισθείσας σύνταξης και για όσο χρόνο διαρκεί η αναπηρία του, ανεξαρτήτως άλλων προϋποθέσεων (βλ. και περίπτωση γ' της παραγράφου 1 του άρθρου 62 του ν. 2676/1999, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 13 παρ. 1 του ν. 3863/2010), ως τέτοιων δε νοουμένων αποκλειστικώς και μόνον εκείνων που αναφέρονται στους ως άνω διαγραφόμενους από τις περιπτώσεις α' και β' της παραγράφου 1 του άρθρου 62 του ν. 2676/1999, όπως αντικαταστάθηκε με την παράγραφο 1 του άρθρου 13 του ν. 3863/2010, ποσοτικούς και χρονικούς περιορισμούς, οι οποίοι, κατά την έννοια αυτών, ανάγονται στην καταβολή της κανονισθείσας σύνταξης. Εκ τούτων παρέπεται ότι με τη διάταξη της παραγράφου 2 περ. α' του άρθρου 8 του ν. 3865/2010 δεν μεταβάλλονται οι θεσπισθείσες προϋποθέσεις για τη θεμελίωση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος του επιζώντος συζύγου, παρά μόνο ρυθμίζεται ο χρόνος και το ύψος της καταβαλλόμενης σύνταξης σε όσους έχουν ήδη δικαιωθεί σύνταξης, σύμφωνα με την προηγούμενη παράγραφο του ίδιου άρθρου, που προβλέπει την πενταετή διάρκεια της έγγαμης συμβίωσης ως αναγκαίο, κατ' αρχήν, προς τούτο όρο, καθώς και τις ειδικές ρυθμίσεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, στις οποίες η ίδια διάταξη, κατά τα λοιπά, ρητώς παραπέμπει.

7. Στην υπό κρίση υπόθεση, το δικάσαν Τμήμα, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, δέχθηκε, κατά την ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του, τα εξής:

Α. Στον αποβιώσαντα σύζυγο της τότε εκκαλούσας και ήδη αναιρεσεύουσας ..., απόστρατο Ανθυπαστυνόμο, είχε κανονιστεί ήδη από το έτος 1980, με την .../1980 πράξη της 11^{ης} Διεύθυνσης του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, στρατιωτική σύνταξη. Η εκκαλούσα και ήδη αναιρεσεύουσα συνήψε γάμο μαζί του στις 27.4.2006 (βλ. ... ληξιαρχική πράξη γάμου του Ληξιαρχείου...), από τον οποίο δεν αποκτήθηκαν τέκνα. Στις 7.2.2011 ο ανωτέρω στρατιωτικός συνταξιούχος απεβίωσε (βλ. την ... ληξιαρχική πράξη θανάτου του Ληξιαρχου ...). Ακολουθώντας, η εκκαλούσα και ήδη αναιρεσεύουσα με την από 17.2.2011 αίτησή της ζήτησε τον κανονισμό σ' αυτήν σύνταξης ως χήρα στρατιωτικού συνταξιούχου. Η αίτησή της απορρίφθηκε με την .../2011 πράξη της 44^{ης} Διεύθυνσης του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, με την αιτιολογία ότι «δεν πληρούνται οι όροι των διατάξεων του άρθρου 8 παρ. 1 του ν. 3865/2010 σε συνδυασμό με το άρθρο 12 του ν. 3863/2010, δεδομένου ότι ο θάνατος του ανωτέρω (7-2-2011) επήλθε πριν από την πάροδο πέντε (5) ετών από την τέλεση του γάμου (27-4-2006)». Εν συνεχεία, η εκκαλούσα και ήδη αναιρεσεύουσα, με την .../6.10.2011 ένστασή της ενώπιον της Επιτροπής Ελέγχου Πράξεων Κανονισμού Συντάξεων, ζήτησε την ακύρωση της .../2011 πράξης, ισχυριζόμενη ότι, έχοντας ποσοστό αναπηρίας άνω του 67%, δικαιούται τη σύνταξη του αποβιώσαντος συζύγου της, ανεξαρτήτως διάρκειας του έγγαμου βίου. Προς απόδειξη της αναπηρίας της, προσκόμισε τα υπ' αρ.../22.11.2005 και .../12.11.2005 έγγραφα της Α/μιας Υ/κής Επιτροπής του ... και στη συνέχεια με τις .../15.11.2011 και .../9.5.2012 αιτήσεις της συμπληρωματικά ιατρικά έγγραφα. Τέλος, με την .../5.10.2012 αίτησή της, η εκκαλούσα και ήδη αναιρεσεύουσα ζήτησε όπως η ανωτέρω ένσταση εκληφθεί ως αίτηση επανεξέτασης της υπόθεσής της από τη 44^η Διεύθυνση του Γ.Λ.Κ., αφού ληφθούν υπόψη τα νέα προσκομιζόμενα ιατρικά έγγραφα. Με την .../22.11.2012 πράξη του Γ' Τμήματος του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους επανεξετάστηκε το αίτημα συνταξιοδότησης της εκκαλούσας και ήδη αναιρεσεύουσας, απορρίφθηκε όμως αυτό ως αβάσιμο, με την αιτιολογία αφενός ότι ο θάνατος του συζύγου της επήλθε πριν από την πάροδο πέντε ετών από την τέλεση του γάμου και αφετέρου ότι στις εξαιρέσεις από τον ανωτέρω κανόνα δεν υπάρχει το κριτήριο της αναπηρίας ή της ανικανότητας και ότι οι διατάξεις του άρθρου 8 παρ.2 του ν. 3865/2010, οι οποίες παραπέμπουν στις διατάξεις του άρθρου 62 του ν. 2676/1999, προφανώς έχουν σχέση με το ύψος της καταβαλλόμενης σύνταξης και όχι με τη θεμελίωση αυτής.

Β. Κατά της τελευταίας αυτής απορριπτικής πράξης, η τότε εκκαλούσα και ήδη αναιρεσεύουσα άσκησε ενώπιον του δικάσαντος Τμήματος την απορριφθείσα με την ήδη πληττόμενη απόφαση από 20.1.2015 έφεση, με την οποία ζήτησε την ακύρωσή της, προβάλλοντας, ειδικότερα, ότι: α) οι πρόσθετοι όροι συνταξιοδότησης που προβλέπονται στο άρθρο 62 του ν. 2676/1999, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 13 του ν. 3863/2010 και εφαρμόζεται αναλόγως και στους συνταξιούχους του Δημοσίου, δυνάμει του άρθρου 8 παρ. 2 του ν. 3863/2010, πρέπει να εφαρμοστούν αυτοτελώς και ανεξαρτήτως από τη συνδρομή των προϋποθέσεων συνταξιοδότησης, όπως καθορίζονται στην παρ. 1 του τελευταίου άρθρου και, επομένως, η ίδια, έχοντας ποσοστό αναπηρίας άνω του 67%, δικαιούται τη σύνταξη του αποβιώσαντος συζύγου της, ανεξαρτήτως διάρκειας του έγγαμου βίου και β) η μακροχρόνια συμβίωση, από το έτος 1995 με τον σύζυγό της, πρέπει να προσμετρηθεί, κατ' εφαρμογή των αρχών της χρηστής διοίκησης και του κράτους δικαίου, για τη συμπλήρωση της πενταετίας που απαιτείται για να λάβει σύνταξη λόγω θανάτου του συζύγου της.

Γ. Με τα δεδομένα αυτά, το δικάσαν Τμήμα έκρινε ότι ορθώς απορρίφθηκε η αίτηση της εκκαλούσας και ήδη αναιρεσεύουσας για συνταξιοδότησή της. Ειδικότερα, το Τμήμα απέρριψε ως αβάσιμο τον ισχυρισμό της ανωτέρω ότι, ως ανάπηρη με ποσοστό αναπηρίας άνω του 67%, έπρεπε να της μεταβιβασθεί η σύνταξη κατ' εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων. Και τούτο, με την αιτιολογία ότι οι διατάξεις αυτές

αφορούν στο ποσό της σύνταξης που καταβάλλεται στον επιζώντα σύζυγο, εφόσον αυτός θεμελιώνει δικαίωμα σύνταξης, σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις, όπως αυτές καθορίζονται για τους στρατιωτικούς συνταξιούχους του Δημοσίου από το άρθρο 31 παρ. 1 του π.δ/τος 169/2007, όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 12 παρ. 1 του ν. 3863/2010 και 8 παρ. 1 του ν. 3865/2010, ήτοι υπό την προϋπόθεση να έχει παρέλθει πενταετία από την ημερομηνία τέλεσης του γάμου έως την ημερομηνία θανάτου του συζύγου. Εξάλλου, σύμφωνα με την αναιρεσιβαλλομένη, η ευνοϊκότερη μεταχείριση όσων έχουν ποσοστό αναπηρίας άνω του 67%, συνίσταται στο ότι αυτοί για όσο χρόνο διαρκεί η αναπηρία τους λαμβάνουν όλο το ποσό της σύνταξης που τους έχει κανονιστεί, ανεξαρτήτως εάν εργάζονται ή αυτοαπασχολούνται ή λαμβάνουν σύνταξη από οποιαδήποτε πηγή. Περαιτέρω, με την αναιρεσιβαλλομένη κρίθηκε ότι η ελεύθερη, προ του γάμου, μακροχρόνια συμβίωση αυτής, με τον ήδη θανόντα σύζυγό της, δεν λαμβάνεται υπόψη για τη συμπλήρωση της απαιτούμενης προς θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος από τη χήρα συνταξιούχου πενταετίας έγγαμου βίου σε καμία περίπτωση. Κατόπιν αυτών, το δικάσαν Τμήμα απέρριψε την ένδικη έφεση στο σύνολό της ως αβάσιμη.

8. Ήδη, με την ένδικη αίτηση, κατά την προσήκουσα εκτίμηση του οικείου δικογράφου, η αναιρεσείουσα προβάλλει ότι, κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 12 και 13 του ν. 3863/2010 και 8 παρ. 2 περ. α' του ν. 3865/2010, το δικάσαν Τμήμα έκρινε ότι αυτή, μολονότι έχει ποσοστό αναπηρίας άνω του 67%, δεν δικαιούται της σύνταξης του αποβιώσαντος συζύγου της, για τον λόγο ότι ο θάνατός του επήλθε πριν από την πάροδο πέντε (5) ετών από την τέλεση του γάμου. Και τούτο, διότι οι προβλεπόμενοι στο άρθρο 13 του ν. 3863/2010 ειδικοί όροι συνταξιοδότησης, οι οποίοι, σύμφωνα με την παρ. 2 περ. α' του άρθρου 8 του ν. 3865/2010, έχουν επεκταθεί και στους συνταξιούχους του Δημοσίου, εφαρμόζονται αυτοτελώς, ανεξαρτήτως, δηλαδή, της συνδρομής των γενικών όρων συνταξιοδότησης, όπως αυτοί καθορίζονται στην παρ. 1 του τελευταίου αυτού άρθρου. Ως εκ τούτου, κατά την αναιρεσείουσα, στην ειδική περίπτωση της συνδρομής σωματικής ή πνευματικής αναπηρίας στο πρόσωπο του επιζώντος συζύγου σε ποσοστό 67% και άνω, δεν απαιτείται η συνδρομή του γενικού όρου της ελάχιστης διάρκειας του γάμου για τη συνταξιοδότηση αυτού.

9. Σύμφωνα, όμως, με όσα έγιναν δεκτά στη σκέψη 6, με τη διάταξη της παραγράφου 2 περ. α' του άρθρου 8 του ν. 3865/2010, με την οποία επεκτάθηκαν και στους συνταξιούχους του Δημοσίου οι προβλεπόμενοι στην παράγραφο 1 (περιπτώσεις α' και β') του άρθρου 62 του ν. 2676/1999, όπως αντικαταστάθηκε με την παράγραφο 1 του άρθρου 13 του ν. 3863/2010, «ειδικοί» όροι συνταξιοδότησης του επιζώντος συζύγου, δεν μεταβλήθηκαν οι θεσπισθέντες «γενικοί» όροι για τη θεμελίωση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος αυτού, αλλά εισήχθησαν ποσοτικοί και χρονικοί περιορισμοί ως προς την καταβολή της κανονισθείσας σύνταξης. Από την εφαρμογή δε των εν λόγω περιορισμών, εξαιρούνται, για λόγους ευνοϊκότερης μεταχείρισης, όσοι έχουν αναπηρία σε ποσοστό 67% και άνω, στους οποίους καταβάλλεται, για όσο χρόνο διαρκεί η αναπηρία τους, ολόκληρο το ποσό της σύνταξης που τους έχει κανονιστεί, ανεξαρτήτως εάν εργάζονται ή αυτοαπασχολούνται ή λαμβάνουν σύνταξη από οποιαδήποτε πηγή. Εκ τούτων παρέπεται ότι ο αναγκαίος κατά νόμο γενικός όρος θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος του επιζώντος συζύγου, που αφορά στην πενταετή διάρκεια της έγγαμης συμβίωσης, δεν δύναται να υποκατασταθεί από τυχόν συνδρομή στο πρόσωπό του αναπηρίας σε ποσοστό 67% και άνω, καθόσον η ειδική μέριμνα του συνταξιοδοτικού νομοθέτη για την κατηγορία αυτή δεν εξικνείται μέχρι τη θέσπιση αυτοτελούς προϋπόθεσης για την απόληψη της σύνταξης, ήτοι χωρίς τη

συνδρομή των προβλεπόμενων γενικών όρων συνταξιοδότησης. Αυτά δεχθέν και το δικάσαν Τμήμα, που έκρινε ότι η αναιρεσείουσα δεν δικαιούται της σύνταξης του αποβιώσαντος συζύγου της, καθόσον ο θάνατός του επήλθε πριν από την πάροδο πέντε (5) ετών από την τέλεση του γάμου, ορθώς ερμήνευσε και εφάρμοσε τις προδιαληφθείσες ουσιαστικές διατάξεις και, ως εκ τούτου, ο περί του αντιθέτου πρώτος λόγος αναίρεσης πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

10. Περαιτέρω, με την ένδικη αίτηση, καθ' ερμηνεία του οικείου δικογράφου, η αναιρεσείουσα προβάλλει εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή από το δικάσαν Τμήμα των διατάξεων των άρθρων 12 του ν. 3863/2010 και 8 παρ. 1 του ν. 3865/2010, κατά παράβαση των υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεων των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 21 παρ. 1 του Συντάγματος, καθώς και των άρθρων 12 και 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.). Ειδικότερα, με την ένδικη αίτηση προβάλλεται ότι ο αποκλεισμός της χήρας από το συνταξιοδοτικό της δικαίωμα για τον λόγο ότι δεν συμπλήρωσε τον προβλεπόμενο χρόνο (πενταετία) από την τέλεση του γάμου μέχρι τον θάνατο του συζύγου της, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η προ του γάμου ελεύθερη συμβίωση για τη συμπλήρωση του χρόνου αυτού, παρότι αποτελεί μία εξίσου θεμιτή, εντός της δημοκρατικής κοινωνίας, επιλογή τρόπου συμβίωσης, όπως και η έγγαμη συμβίωση, καταλήγει το μεν στην υποβάθμιση της ανθρώπινης αξίας των με αυτόν τον τρόπο συμβιούντων και μετέπειτα συζύγων, το δε στην αναίρεση της συνταγματικής επιβεβλημένης προστασίας του γάμου ως θεσμού.

11. Α. Κατά την πλειοψηφία στο Δικαστήριο γνώμη, ο ισχυρισμός αυτός είναι απορριπτέος ως αβάσιμος, καθόσον, ενόψει του σκοπού δημοσίου συμφέροντος, χάριν του οποίου προβλέπεται η πάροδος ορισμένου χρόνου από την τέλεση του γάμου έως τον θάνατο του συνταξιούχου, ως προϋπόθεση, προκειμένου ο επιζών σύζυγος να δικαιωθεί κατά μεταβίβαση σύνταξης, σκοπού που συνίσταται, πράγματι, στην αποτροπή τέλεσης γάμων αποβλεπόντων αποκλειστικώς στη συνταξιοδότηση του ενός συζύγου μετά τον θάνατο του άλλου, ούτε η ανθρώπινη αξία (άρθρο 2 παρ. 1 Συντ.) των συμβιούντων σε ελεύθερη (εκτός γάμου) ένωση και μετέπειτα συζύγων υποβαθμίζεται από την παράλειψη του συνταξιοδοτικού νομοθέτη να προσδώσει στην ένωση αυτή συνταξιοδοτικά αποτελέσματα, ούτε η συνταγματική προστασία του γάμου, ως θεσμού (άρθρο 21 παρ. 1 του Συντ.), αναιρείται από το γεγονός ότι ο κοινός νομοθέτης, εμφορούμενος, σε κάθε περίπτωση, από το πνεύμα των άρθρων 73 παρ. 2 και 80 παρ. 1 του Συντάγματος, που επιτάσσουν τη, για δημοσιονομικούς λόγους, στενή ερμηνεία των συνταξιοδοτικών διατάξεων, θέτει αντικειμενικά και αφηρημένα (in abstracto) ως προϋπόθεση για τη μεταβίβαση της σύνταξης του ενός συζύγου στον άλλο την πάροδο ορισμένου χρόνου από την τέλεση του γάμου (Ελ. Συν. Ολομ. 2243/2016, 2360/2007). Προϋπόθεση, άλλωστε, η οποία δεν τίθεται κατ' απόλυτο τρόπο, αλλά δύναται να καμφθεί τόσο στις ρητώς προβλεπόμενες από τον νόμο εξαιρέσεις (όπως, μεταξύ άλλων, όταν από τον γάμο αποκτήθηκε τέκνο, σύμφωνα με το άρθρο 31 παρ. 1 περ. α' του π.δ/τος 169/2007), όσο και, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στη σκέψη 4, στην περίπτωση που έχει προηγηθεί μακροχρόνια ελεύθερη συμβίωση των μετέπειτα συζύγων, κατά την οποία δεν ήταν δυνατή η τέλεση του γάμου εξαιτίας νομικού, αποκλειστικώς, κώλυματος, τελέσθηκε δε ο γάμος ευθύς μόλις εξέλιπε το κώλυμα αυτό. Και τούτο, καθόσον κοινό χαρακτηριστικό των επιμέρους εξαιρετικών περιπτώσεων, στις οποίες και μόνο επιτρέπεται η κάμψη του ανωτέρω γενικού κανόνα, είναι ο εξ αντικειμένου αποκλεισμός του ενδεχομένου ο γάμος να έχει τελεσθεί όχι ως γνήσια έκφραση της βούλησης των μερών να συμβιώσουν ως σύζυγοι, αλλά ως μέσο καταστρατήγησης εις βάρος του Δημοσίου, με αποκλειστικό σκοπό την

απόληψη της σύνταξης. Ως εκ τούτου, η θέσπιση του εν λόγω περιορισμού ως προς το δικαίωμα συνταξιοδότησης του επιζώντος συζύγου, ενόψει ακριβώς και της ειδικής συνταγματικής προστασίας που τυγχάνει ο θεσμός του γάμου, τελεί σε εύλογη σχέση αναλογίας με τον ως άνω επιδιωκόμενο από τον κοινό νομοθέτη σκοπό δημοσίου συμφέροντος.

Β. Συναφώς, εύλογη, ομοίως, παρίσταται, κατά τη γνώμη που κράτησε στο Δικαστήριο, η διάκριση της ουσιαδώς διαφορετικής, ενόψει του ανωτέρω σκοπού της σχετικής ρύθμισης, κατηγορίας εγγάμων, οι οποίοι, ανεξαρτήτως της ύπαρξης προηγούμενης μακροχρόνιας ελεύθερης συμβίωσης, δεν έχουν συμπληρώσει το νόμιμο όριο διάρκειας (πενταετία) του έγγαμου βίου, χωρίς να προκύπτει ότι μεσολάβησαν νομικά γεγονότα που εμπόδισαν την τέλεση του γάμου σε προγενέστερο της πενταετίας από τον θάνατο του συζύγου χρόνο. Η μη αναγνώριση, δηλαδή, υπέρ της χήρας της τελευταίας αυτής κατηγορίας δυνατότητας συμπλήρωσης του συνολικού χρόνου έγγαμης συμβίωσης με προσθήκη χρόνου απλής συμβίωσης δεν συνιστά αδικαιολόγητη δυσμενή διάκριση εις βάρος της, αντιβαίνουσα στις επιταγές της αρχής της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 Συντ.), καθόσον, ανεξαρτήτως της διάρκειας ή του σταθερού χαρακτήρα της σχέσης, το χρονικό διάστημα ελεύθερης συμβίωσης των μετέπειτα συζύγων δεν καλύπτεται από την ύπαρξη μίας «δημόσιας δέσμευσης», που συνοδεύεται από ένα σύνολο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων συμβατικής φύσης, ως καθοριστικού και συγχρόνως εύλογου στοιχείου που διαφοροποιεί, και μάλιστα ουσιαδώς, τη σχέση ενός ζευγαριού που έχει συνάψει γάμο (ή ήδη σύμφωνο συμβίωσης, βλ. άρθρο 16 του ν. 4387/2016, Α' 85, σύμφωνα με το οποίο οι συνδεδεμένοι με σύμφωνο συμβίωσης εξομοιώνονται, ως προς τα κοινωνικοασφαλιστικά δικαιώματα και παροχές, με τους εγγάμους) από αυτή των ζευγαριών που έχουν επιλέξει μία μορφή κοινής ζωής, από την οποία απουσιάζει μία παρόμοια νομικά δεσμευτική συμφωνία (πρβλ. απόφ. Ε.Δ.Δ.Α. Κοροσίδου κατά Ελλάδας της 10^{ης} Φεβρουαρίου 2011, σκ. 70). Επομένως, με εξαίρεση, όπως έγινε ήδη δεκτό, την περίπτωση συνδρομής νομικού, αποκλειστικώς, κωλύματος, ως εξωτερικού, ανεξάρτητου, δηλαδή, από την ενδιάθετη βούληση των ενδιαφερομένων, και, ως εκ τούτου, ευχερώς δυνάμενου να αποδειχθεί, γεγονός, που επηρέασε επιβραδυντικά την τέλεση του γάμου, δεν είναι επιτρεπτή η εξομοίωση, ως προς την αναγνώριση συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, του χρονικού διαστήματος ελεύθερης συμβίωσης, έστω και εάν επακολούθησε η σύναψη γάμου, με αυτό της έγγαμης συμβίωσης. Και τούτο, καθόσον δεν διασφαλίζεται εν προκειμένω, και μάλιστα κατά τρόπο αντικειμενικό, όπως στις ανωτέρω περιπτώσεις κάμψης του γενικού κανόνα περί ελάχιστης διάρκειας του έγγαμου βίου, ο αποκλεισμός του ενδεχομένου τέλεσης καταχρηστικών γάμων προς βλάβη του δημοσίου συμφέροντος. Άλλωστε, ούτε υπό το πρίσμα του άρθρου 14 της Ε.Σ.Δ.Α., σε συνδυασμό με το άρθρο 12 αυτής, που κατοχυρώνουν την προστασία του θεσμού του γάμου χωρίς διακρίσεις, δύναται να θεωρηθεί ότι η προώθηση του θεσμού αυτού, που αναγνωρίζεται ευρέως ως παρέχων μία ειδική ιδιότητα και ειδικά δικαιώματα, μεταξύ των οποίων και στον τομέα καταβολής συντάξεων, σε εκείνους που τον συνάπτουν, υπερβαίνει, και μάλιστα καταφανώς, τη σχετική διακριτική ευχέρεια του εθνικού νομοθέτη ως προς το ζήτημα αυτό, που συνδέεται στενά με τους οικονομικούς πόρους του Κράτους. Και τούτο, καθόσον, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, η διαφορετική μεταχείριση της εν λόγω κατηγορίας επιζώντων συζύγων, οι οποίοι, ανεξαρτήτως της ύπαρξης προηγούμενης ελεύθερης συμβίωσης, δεν πληρούν το κριτήριο της ελάχιστης διάρκειας του γάμου, αφενός εδράζεται σε μία αντικειμενική εκτίμηση πραγματικών συνθηκών ουσιαδώς διαφορετικών, αφετέρου, εμπνεόμενη από το κοινό συμφέρον, τελεί σε δίκαιη ισορροπία με τον ως άνω επιδιωκόμενο θεμιτό σκοπό (πρβλ. απόφ. Ε.Δ.Δ.Α. Κοροσίδου κατά Ελλάδας, ό.π., σκ. 59, 60, 62, 64). Κατά συνέπεια, με τον αποκλεισμό της χήρας από τη θεμελίωση

συνταξιοδοτικού κατά μεταβίβαση δικαιώματος για τον λόγο ότι δεν συμπλήρωσε τον προβλεπόμενο χρόνο (πενταετία) από την τέλεση του γάμου μέχρι τον θάνατο του συζύγου της, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η προ του γάμου απλή συμβίωση για τη συμπλήρωση του χρόνου αυτού, δεν παραβιάζεται η συνταγματική αρχή της ισότητας (Ελ. Συν. Ολομ. 2360/2007), ούτε συναφώς οι διατάξεις των άρθρων 12 και 14 της Ε.Σ.Δ.Α., τα δε περί του αντιθέτου προβαλλόμενα με την υπό κρίση αίτηση είναι αβάσιμα και απορριπτέα.

12. Τέλος, η ειδικότερη αιτίαση της αναιρεσείουσας περί παραβίασης του άρθρου 5 του κυρωθέντος με τον ν. 1705/1987 (Α' 89) Εβδόμου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., που κατοχυρώνει την αρχή της ισότητας των συζύγων ως προς τα δικαιώματα και τις ευθύνες που απορρέουν από το ιδιωτικό δίκαιο στις μεταξύ τους σχέσεις, καθώς και στις σχέσεις τους με τα τέκνα τους, στο μέτρο που δεν εξειδικεύει σε τι ακριβώς συνίσταται η παραβίαση αυτή εν προκειμένω, τυγχάνει απορριπτέα ως παντελώς αορίστως προβαλλόμενη και, ως εκ τούτου, ανεπίδεκτη δικαστικής εκτίμησης.

13. Ενόψει των ανωτέρω, κατά τη γνώμη που κράτησε στο Δικαστήριο, στο μέτρο που, όπως προκύπτει από την παραδεκτή επισκόπηση του δικογράφου της έφεσης, η εκκαλούσα και ήδη αναιρεσείουσα δεν προέβαλε ισχυρισμό περί ύπαρξης νομικού κωλύματος που εμπόδισε την τέλεση του γάμου με τον μετέπειτα αποβιώσαντα σύζυγό της σε προγενέστερο χρόνο, τη βασιμότητα του οποίου η αναιρεσιβαλλομένη θα όφειλε να εξετάσει, το δικάσαν Τμήμα, που έκρινε ότι η ανωτέρω δεν δικαιούται της σύνταξης του αποβιώσαντος συζύγου της, διότι ο θάνατός του επήλθε πριν από την πάροδο πέντε (5) ετών από την τέλεση του γάμου, μη δυναμένου του συνολικού χρόνου έγγαμης συμβίωσης να συμπληρωθεί με προσθήκη τυχόν χρόνου προγενέστερης ελεύθερης συμβίωσης, ορθώς ερμήνευσε και εφάρμοσε τις προαναφερόμενες ουσιαστικές διατάξεις των άρθρων 12 του ν. 3863/2010 και 8 παρ. 1 του ν. 3865/2010, που διέπουν την επίδικη έννομη σχέση και, ως εκ τούτου, ο περί του αντιθέτου λόγος αναιρέσεως πρέπει ομοίως να απορριφθεί ως αβάσιμος.

14. Κατά τη μειοψηφήσασα, όμως, γνώμη, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά στη σκέψη 5, θα έπρεπε, κατά παραδοχή του δεύτερου λόγου αναίρεσης, η προσβαλλόμενη απόφαση να αναιρεθεί για εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή των διεπουσών την επίδικη υπόθεση διατάξεων και, διακρατουμένης της υπόθεσης από την Ολομέλεια, η έφεση της αναιρεσείουσας να γίνει δεκτή, αφού, ασχέτως του ότι αυτή δεν προέβαλε τη συνδρομή νομικού κωλύματος, το οποίο, παρά την επικαλούμενη μακροχρόνια ελεύθερη συμβίωση με τον μετέπειτα σύζυγό της, παρεμπόδιζε την τέλεση του γάμου σε προγενέστερο χρόνο, το αντικειμενικό και μόνο γεγονός ότι πρόκειται για γάμο που τελέστηκε στις 27.4.2006, ήτοι υπό το προηγούμενο του ν. 3863/2010 νομοθετικό καθεστώς, και, έως τον θάνατο του ανωτέρω στις 7.2.2011, διήρκεσε πολύ περισσότερο από το προβλεπόμενο από το καθεστώς αυτό όριο της διετίας, και μάλιστα πέντε (5) σχεδόν έτη, καθιστά αναγκαία την παραδοχή ότι ο εν λόγω γάμος δεν τελέστηκε με αποκλειστικό σκοπό την καταστρατήγηση των σχετικών διατάξεων και, κατ' επέκταση, δικαιολογεί τον κανονισμό κατά μεταβίβαση σύνταξης στην τελευταία. Η γνώμη όμως αυτή δεν κράτησε.

15. Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω και εφόσον δεν προβάλλεται άλλος λόγος αναίρεσης, πρέπει η ένδικη αίτηση ν' απορριφθεί στο σύνολό της και να διαταχθεί η κατάπτωση υπέρ του Δημοσίου του παραβόλου που κατατέθηκε για την άσκησή της

(άρθρο 73 παρ. 4 του Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 4129/2013, Α' 52).

Για τους λόγους αυτούς

Απορρίπτει την από 20 Ιανουαρίου 2015 αίτηση της ..., χήρας ..., για αναίρεση της 4126/2014 απόφασης του ΙΙΙ Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Και Διατάσσει την κατάπτωση υπέρ του Δημοσίου του κατατεθέντος παραβόλου.

Κρίθηκε και αποφασίστηκε στην Αθήνα, στις 16 Ιανουαρίου 2019.

Η ΠΡΟΕΔΡΟΣ **Η ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ**
ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ ΘΕΟΤΟΚΑΤΟΥ **ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ**

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΕΛΕΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΓΛΟΥ

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στις 8 Μαΐου 2018.

Ο ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ **Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ**
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΑΡΜΑΣ **ΕΛΕΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΓΛΟΥ**